

Opleiden tot onderzoekende professionals met zelfevaluatie-instrument

Het opleiden van studenten tot onderzoekende professionals is een belangrijk thema in het hoger onderwijs. Bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) is de afgelopen jaren gewerkt aan het project *Onderzoekende Professional* waarin is gezocht naar concretisering van de onderzoekende houding door middel van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. In dit artikel worden de projectresultaten gepresenteerd.

Korrie Melis
Mieke Kleppe
Marloes Hülsken

De auteurs zijn als onderzoekers verbonden aan het Kenniscentrum Publieke Zaak van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Reacties op dit artikel naar korrie.melis@han.nl. Meer informatie op www.han.nl/pzoh

Eén van de elementen waarop een hbo-professional zich kan onderscheiden is de manier waarop (nieuwe) kennis gebruikt wordt in de eigen werkwijze (zie De Jonge, 2015; Hutschmaekers, 2010). Door het inzetten van (praktijk)onderzoek en daarmee het toepassen van kennis kan een professional zijn of haar werkpraktijk verbeteren. Die werkpraktijk is breed op te vatten: de eigen werkplek, de instelling of organisatie waar iemand werkt of het domein waarin iemand werkt. Om de werkplek op structurele manier te verbeteren is het zaak om studenten op te leiden tot onderzoekende professionals. Uitgangspunt hierbij is dat een onderzoekende professional kennis heeft om onderzoek toe te passen, de vaardigheden bezit om onderzoek te doen en een onderzoekende houding toont (Andriessen, 2014).

Open houding

In de onderwijspraktijk van het hbo ligt de focus (nog) voornamelijk op het verwerven van kennis en vaardigheden over onderzoek en minder op de houding. Kennis over onderzoek gaat erom dat studenten weten hoe een onderzoek uitgevoerd dient te worden en onderzoek van anderen op waarde kunnen schatten. Vaardigheden over onderzoek zijn vaardigheden om onderzoek in de eigen praktijk te kunnen verrichten, zowel in onderzoeksprojecten als geïntegreerd in het dagelijks handelen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld over het kunnen formuleren van onderzoeksvragen, het zoeken van bronnen, het doen van interviews, het afnemen van enquêtes en het citeren volgens (APA) richtlijnen. Vaardigheden en kennis over onderzoek blijken aan te leren en te toetsen, maar het blijkt ingewikkelder om een onderzoekende houding te leren en te toetsen (Andriessen, 2014). Door een aantal auteurs wordt beschreven wat zij verstaan onder een onderzoekende houding. Die houding kenmerkt zich volgens Bruggink en Harinck (2012) door nieuwsgierig zijn, een open houding hebben, kritisch zijn, willen begrij-

pen, bereid zijn tot perspectiefwisseling, distantie nemen tot routines, gerichtheid op bronnen en gerichtheid op zeker weten en willen delen met anderen. Van der Rijst (2009) onderscheidt zes componenten van een onderzoekende houding: 1) willen begrijpen, 2) willen bereiken, 3) willen delen, 4) willen vernieuwen, 5) willen weten, en 6) kritisch zijn. Mulder en De Vries (2013) onderscheiden vier kwaliteiten van een onderzoekende professional: 1) open, 2) onderzoekend, 3) betrokken en 4) verantwoordelijk. Ondanks deze beschrijvingen blijft de precieze betekenis van 'onderzoekende houding' nogal abstract waardoor het vaak onduidelijk is wat een professional daarvoor precies moet kunnen, zijn of doen.

Het onderzoeksproject

Bij verschillende faculteiten van de HAN en andere hogescholen is het opleiden tot onderzoekende professionals een belangrijk thema. Er zijn vele initiatieven op dit onderwerp (zie Melis en De Vijlder, 2014). Vanuit de faculteit Gedrag, Gezondheid en Maatschappij van de HAN is door een projectgroep bestaande uit een groep docentonderzoekers van de sociale studies en onderzoekers van Kenniscentrum Publieke Zaak in 2015 en 2016 gewerkt aan het project *Onderzoekende Professional*. In dit project is gezocht naar een concretisering van de onderzoekende houding door middel van een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. In dit artikel presenteren we de resultaten van dit project, waaronder de ontwikkelde vragenlijst die bijdraagt aan bewustwording van de onderzoekende houding van studenten.

Het onderzoek dat door de projectgroep is uitgevoerd bestond uit een kwalitatief en kwantitatief deel. In het kwalitatieve deel is door middel van 23 interviews achterhaald hoe HAN-docenten van verschillende sociale studies aan de hand van drie op basis van literatuur opgestelde profielen (zie kader 1 en Melis en De Vijlder, 2016) denken over de onderzoekende pro-

fessional. Uit de interviews bleek dat de docenten van mening zijn dat onderzoekende professionals gericht zijn op de verbetering van hun directe werkpraktijk en dan vooral voor de cliënt of behandelgroep. Een professional dient vooral nieuwsgierig, kritisch en reflectief te zijn en toont dat door analytisch en systematisch te werken. Alle drie de profielen zijn volgens de docenten dus nodig om een onderzoekende professional te zijn. De docenten noemden daarnaast dat zij op zoek waren naar concrete manieren om de onderzoekende houding van studenten te stimuleren.

Zelfevaluatie en aanzet tot gesprek

Om de onderzoekende houding van studenten op concrete wijze te stimuleren is in het kwantitatieve deel van het onderzoek een zelfevaluatie-instrument ontwikkeld. Op basis van de literatuur, het kwalitatieve onderzoek en de ervaringen van docentonderzoekers zijn met behulp van een iteratief proces 31 items geformuleerd waarop studenten zichzelf kunnen beoordelen. Studenten moeten op deze items in de vorm van bipolaire stellingen kiezen of de linker- of rechterstelling meer bij hen past op een vijfpuntschaal (zie figuur 1). Direct na het invullen krijgen de studenten een terugkoppeling op basis van de zes componenten van Van der Rijst (2009).

Studenten krijgen aan de hand van de vragenlijst een idee uit welke componenten een onderzoekende houding bestaat en hoe zij hierop scoren. De uitkomst van de vragenlijst kan door docenten gebruikt worden om het gesprek aan te gaan en studenten te laten reflecteren op hun eigen onderzoekende houding. Dit kan docenten helpen om inzicht te krijgen in hun klas of om onderwijsvormen te evalueren. De opzet is om studenten bewust te maken van hun eigen houding en daarmee hun onderzoekende houding stimuleren.

De vragenlijst is door 496 studenten van vijf verschillende studies voor het sociale domein van de HAN ingevuld (zowel voltijd- als deeltijdopleidingen). Het merendeel van deze studenten is vrouw (n=412 -> 83 procent) en de gemiddelde leeftijd is 23,2 jaar (SD = 6,9; range = 17 tot 59). De vragenlijst is geanalyseerd op interne consistentie met behulp van een Rasch-analyse. Met deze analyse kan de betrouwbaarheid achterhaald worden, waarbij rekening gehouden wordt met de 'moeilijkheid' van de vragen (zie Kleppe et al, 2016, voor meer informatie over Rasch-analyses). Ook kan gekeken worden in hoeverre de vragen consistent ingevuld zijn. De Rasch-analyse laat zien dat de vragenlijst betrouwbare scores levert voor een onderzoekende houding (betrouwbaarheid = 0,78). Dit betekent dat er één score berekend kan worden voor een onderzoekende houding. Studenten met een hoge score hebben een sterke onderzoekende houding, studenten met een lage score hebben een

Profiel 1: als professional reflecteer je op je handelen. Je denkt voortdurend na over de vraag: doe ik het goede en doe ik dat goed? Reflecteren op je handelen doe je tijdens en na je handelen. Hiervoor organiseer je in je werk intervisie en daarbij expliciteer je je praktijkkennis. Je zoekt gericht naar feedback van collega's, cliënten of andere betrokkenen.

Profiel 2: als professional ben je continu bezig met het zoeken naar de beste oplossing bij een probleem. Het streven daarbij is om je handelen te baseren op de meest recente wetenschappelijke ontwikkelingen, waarbij je de wensen en expertise van de cliënt/groep niet uit het oog verliest. De kennis die je uit wetenschappelijk onderzoek haalt, kun je kritisch lezen en vertalen naar de praktijk.

Profiel 3: als professional zie je het, naast het dagelijks werk, als expliciete opdracht om een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de beroepspraktijk. Om dit te bewerkstelligen doe je zelf op systematische wijze praktijkgericht onderzoek en verspreid je jouw bevindingen in de organisatie en erbuiten. Je ziet het als je opdracht om met dit onderzoek bij te dragen aan de verbetering van je beroepspraktijk.

Deze drie profielen zijn geformuleerd op basis van het werk van De Jonge (2015) en Hutschemaekers (2010). In een bepaalde mate is er een toename aan complexiteit ten aanzien van 'onderzoekend zijn' in de drie profielen. Profiel 1 is daarbij de basisvorm en profiel 3 de meest omvattende vorm. Profiel 1 is hoofdzakelijk gebaseerd op de reflectieve praktijkwerker (zie: De Jonge, 2015, p. 168-176, Hutschemaekers, 2010, p. 114-115). Profiel 2 is gebaseerd op wat Hutschemaekers benoemt als practicus-onderzoeker. Profiel 3 toont overeenkomsten met een evidence based hulpverlener (Hutschemaekers, 2010).

Kader 1: Profielen van de onderzoekende professional.

8. Onderstaande stellingen gaan over je stage en/of je werk.		1	2	3	4	5	
Ik vraag regelmatig feedback aan mijn collega's over mijn functioneren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Ik vraag geen feedback aan collega's
Ik vraag collega's waarom zij bepaalde werkwijze gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Ik gebruik de werkwijzen zonder daar vragen bij te stellen

Figuur 1: Voorbeeldvraag uit de vragenlijst.

minder sterke onderzoekende houding. Uit verdere analyses blijkt dat de componenten van een onderzoekende houding zoals in de literatuur aangegeven niet onderscheidend zijn, maar veel overlap laten zien. Om deze reden is voor verdere analyses één score gebruikt, namelijk die voor een onderzoekende houding, waarbij er geen onderscheid in componenten is gemaakt. Deze score geeft geen absolute waarde, maar kan vooral gebruikt worden om verschillen te laten zien, bijvoorbeeld tussen opleidingen of leerjaren, of als evaluatie van een onderwijsmodule.

Resultaten

Voor alle 412 studenten die deel hebben genomen aan het onderzoek zijn scores berekend voor hun onderzoekende houding. Daarnaast werd de studenten ook gevraagd naar opleiding en leerjaar, zodat de scores vergeleken konden worden. De resultaten laten zien dat er geen verschillen zitten in onderzoekende houding van de studenten van de vijf sociale opleidingen. Wel zijn er verschillen tussen studenten in verschillende leerjaren: studenten in de laatste twee leerjaren scoren significant hoger op een onderzoekende houding dan studenten in de eerste twee jaren. Het lijkt er dus op dat bij de onderzochte opleidingen vooral het tweede jaar bijdraagt aan het stimuleren van de onderzoekende houding. Verder onderzoek is nodig om te bekijken waar dit verschil precies door wordt veroorzaakt. Door te kijken naar hoe vaak studenten hoog of laag scoren op items in de vragenlijst, kunnen we zien hoe moeilijk studenten de ondervraagde aspecten vinden. Zo geeft de meerderheid van de studenten bijvoorbeeld aan dat ze open staat om nieuwe dingen te leren, reflecteert op hun eigen handelen en navraag doet bij collega's (competenties willen bereiken en willen vernieuwen). Minder studenten geven aan dat zij echt kritisch zijn en de informatie die zij lezen, controleren. Zo controleren studenten nauwelijks of methoden die ze gebruiken evidence-based zijn en zoeken ze zelden extra informatie op die ze niet hoeven te kennen voor tentamens of informatie over de betrouwbaarheid van artikelen. Deze 'moeilijkheid' van items geeft aan welke aspecten van onderzoekende houding opleidingen bij hun studenten nog meer zouden kunnen stimuleren (bijvoorbeeld kritisch zijn en informatie controleren kunnen meer gestimuleerd worden). Ook geeft deze moeilijkheid aan wat van studenten verwacht kan worden en in welke volgorde het beste deze aspecten verbeterd kunnen worden. Zo kan in de eerste jaren van de studie gewerkt worden aan de makkelijkere aspecten, zoals het reflecteren op het eigen handelen, waarna er steeds moeilijkere aspecten aan toegevoegd kunnen worden, zoals bijvoorbeeld een kritische houding aannemen/ontwikkelen.

Het gebruiken van de vragenlijst kan hier ondersteuning in bieden omdat het studenten bewust maakt van hun gedrag en houding. Bovendien kunnen ze dankzij de vragenlijst hun eigen

voortgang volgen. Zo biedt dit zelfevaluatie-instrument een praktisch handvat om in de lespraktijk de bewustwording over de onderzoekende houding van studenten te bevorderen. Wel is het belangrijk om de vragenlijst ook te valideren bij andere studies, voordat de vragenlijst daar op grote schaal ingezet wordt. De moeilijkheid van onderzoekende houding aspecten kan namelijk sterk samenhangen met de studie. Zo zou het kunnen zijn dat reflecteren een groter onderdeel is in sociale studies dan in technische studies. Vervolgonderzoek is nodig om deze verschillen te achterhalen.

Doordat dit onderzoek deels uit is gevoerd door docentonderzoekers zijn de resultaten direct toepasbaar in de opleidingen. De docentonderzoekers hebben er gedurende het hele proces voor gezorgd dat er sprake is geweest van inmenging van docenten en studenten. Dit heeft een gedegen vragenlijst opgeleverd die uitstekend gebruikt kan worden in de dagelijkse lespraktijk.

Bronnen

- Andriessen, D. (2014). *Praktisch, relevant en grondig? Dimensies van onderzoek in het HBO*. Openbare les 10 april 2014.
- Bruggink, M. en Harinck, F. (2012). De onderzoekende houding van leraren: wat wordt daaronder verstaan? *Tijdschrift voor lerarenopleiders (VELON/VELOV)* 33 (3) 46-53.
- De Jonge, E. (2015). *Beelden van de professional. Inspiratiebronnen voor professionalisering*. Delft: Eburon.
- Hutschemaekers, G. (2010). 'Praktijk en wetenschap. Zoeken naar werkzame allianties.' in Huub Pijnenburg, Jo Hermans, Tom van Yperen, Giel Hutschemaekers en Adri van Montfoort (red.), *Zorgen dat het werkt. Werkzame factoren in de zorg voor jeugd*. p. 101- 119. Amsterdam: SWP.
- Melis, K. en De Vijlder, F. (2014). *Tussen beeld en werkelijkheid. Schuivende beroepsbeelden van professionals in de jeugdzorg, gehandicaptenzorg en het maatschappelijk werk en van hbo-studenten in opleiding*. Nijmegen: HAN.
- Melis, K., et al (2016). 'Onderzoekend bezig zijn is de basis van wat ik leer'. *Tussenrapportage UAS project*.
- Mulder, B. & De Vries, E. J. (2013). Wat betekent het om een onderzoekende professional te zijn? *Informatie. Maandblad voor de informatievoorziening*. Juni. Sdu.
- Van der Rijst, R. (2009). Aspecten van een wetenschappelijke onderzoekende houding (Promotie publicatie, ICLON, Universiteit Leiden).